

Sırat-ı Müstakim Dergisi'ne Göre 1911 Türkistan Depremi'nde Rusya Müslümanları*

*According to Sırat-i Mustakim Magazine Russian Muslims in 1911
Turkestan Earthquake*

Sinan ŞAHİN**

* 23-25 Kasım 2018 tarihinde Afyonkarahisar'da düzenlenen Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Prof. Dr. Ahmet Yaramış danışmanlığına hazırlanan Sırat-ı Müstakim Dergisi'ne Göre Rusya Müslümanları adlı tezden türetilmiştir. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2019.

** Tarih Yüksek Lisans Mezunu

Orcid Id: 0000-0002-6689-0435

Sorumlu Yazar / Corresponding Author:
Sinan Şahin

E-posta / E-mail:
snn_shnn@hotmail.com

Geliş Tarihi / Received Date:
9 Nisan 2023

Kabul Tarihi / Accepted Date:
20 Temmuz 2023

Araştırma Makalesi / Research Article

Atrf / Citation:

Sinan Şahin, "Sırat-ı Müstakim Dergisi'ne Göre 1911 Türkistan Depremi'nde Rusya Müslümanları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt 134, Sayı 265, İstanbul 2023, s. 147-166.

doi: 10.55773/tda.1286721

Bu makale Creative Commons BY-NC-SA 2.0 tarafından lisanslanmıştır. / This article is licensed under a Creative Commons BY-NC-SA 2.0.

Öz

1911 yılında Türkistan'da bulunan Issık Gölü'nün doğusunda meydana gelen deprem coğrafi tahribata yol açmakla birlikte pek çok insanın ölmesine, yaralanmasına, yersiz ve yurtsuz kalmasına sebebiyet verdi. Bu depremden en çok zarar görenler bölgede yoğun olarak yaşayan Müslümanlardı. Deprem mağdurlarına yardım etmek amacıyla çeşitli faaliyetlere girişildi. Bu anlamda devlet eliyle olmak üzere gerek Osmanlı ve Rus hükümetleri, gerek bu devletlerde yaşayan Müslüman halk, gerekse yardım etme şuurunu insani bir vazife gören pek çok yerden depremzedelere yardım elleri uzatıldı. Rusya Müslümanları, ulemaları aracılığıyla yardımlarını yaptılar. Rus ve Osmanlı hükümetleri yardımların yapılması amacıyla komisyon kurdular. Depremzedelere yardım toplamak amacıyla girilen faaliyetler sonucu Osmanlı'ya bağlı pek çok yerden yardımlar gönderildi. Bununla birlikte depremzedeler yararına olmak üzere İstanbul'da bir konferans düzenlendi. Bu konferansta başta Akçuraoğlu Yusuf (Yusuf Akçura) olmak üzere çok sayıda konuşmacı söz alarak depremin yaralarının bir an önce sarılması için farkındalık oluşturmaya çalıştı. Depremzedelere yardım edilmesi konusunda duyarlılık oluşmasında ve yardımların toplanılması konusunda en etkin rollerden birini de Sırat-ı Müstakim dergisi oynadı. Depremzedelere yardım teşebbüsünden bir an bile geri kalmayan dergi, deprem mağdurları için yardım defteri açtığını ilan ederek pek çok yerden yardımların gelmesine vesile oldu. Bütün bu faaliyetlerin dışında depremzedeler için çeşitli isimler tarafından yazılan şiirler de dikkat çekti. Bu şiirlerde depremde yaşanan zorluklar anlatılarak depremzedeler anılmaya çalışıldı. Bu çalışma söz konusu depremden etkilenen insanların yaşadıkları zorlukları Sırat-ı Müstakim dergisi belgeleri ışığında ortaya koyarak deprem tarihi alanına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sırat-ı Müstakim, Türkistan Depremi, Depremzedeler, Osmanlı Devleti, Rusya.

Abstract

The earthquake that occurred in the east of Lake Issyk Kul in Turkistan in 1911 caused not only geographical destruction, but also caused many people to die, be injured and be homeless. Those who suffered from the earthquake most were Muslims living in the region. Various activities

were undertaken to help earthquake victims. In this sense, particularly by the help of both the Ottoman and Russian governments, the Muslim people living in these states, and many other humanitarians who accepted that mission as the human duty extended a hand to the earthquake victims. The Muslims of Russia made their aid through their ulama. The Russian and Ottoman governments established commissions to provide aid. As a result of the activities undertaken to collect aid for the earthquake victims, aid was sent from many places affiliated to the Ottoman Empire. In addition, a conference was held in Istanbul for the benefit of earthquake victims. In this conference, with the participation of many speakers, especially Akçu-raoğlu Yusuf (Yusuf Akçura), an effort was made to create awareness in the society so that the wounds of the earthquake could be healed as soon as possible. One of the most effective roles in raising awareness about helping the earthquake victims and collecting aid was played by *Sirat-i Mustakim* magazine. The *Sirat-i Mustakim* magazine, which did not stay behind even for a moment in its attempt to help earthquake victims, announced that it opened a help book for earthquake victims and contributed to the arrival of aid from many places. Apart from all these activities, poems written by various names for earthquake victims also drew attention. In these poems, earthquake victims were tried to be commemorated by describing the difficulties experienced in the earthquake. This study aims to contribute to the field of earthquake history by revealing the difficulties experienced by the people affected by the earthquake in the light of the documents of the *Sirat-i Mustakim* magazine.

Keywords: *Sirat-i Mustakim*, Turkestan Earthquake, Earthquake Victims, Ottoman Empire, Russia.

Giriş

Tabiat olaylarının insanlar üzerinde derin bir etkiye sahip olduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Hiç şüphesiz en etkili tabiat olaylarından birisi olan deprem, geçmişten günümüze dek insanlar üzerinde gerek ekonomik gerekse psikolojik olarak derin bir etkiye sahip oldu. Depremlerin, insanların yaşamlarını sürdürdükleri yapılar üzerindeki yıkıcı etkisi sebebiyle bugüne kadar pek çok insan hayatını kaybetti. Evleri hasar gören insanlar ise yardıma muhtaç hale geldiler. Bu gibi felaketler, tabiat olaylarının ciddiye alınması ve bu gibi felaketlere karşı tedbirli olunması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tabiat olaylarının insanlar ve yapılar üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu gösteren önemli felaketlerden birisi de aktif faylar üzerinde yer alan *Issık Gölü* ve çevresinde 1911 yılında meydana geldi. Bu göl konumu itibarıyla Kırgızistan'ın kuzeyinde *Küngey Ala*, *Terskey Ala*, *Kızıl-Ompul* ve *İçke Tasma Dağları*'nın arasında yani *Türkistan*'da yer almaktadır.¹ *Issık Gölü* ve çevresinde çok derin bir etkiye sahip olan bu deprem, insanların yaşamlarını sürdürdükleri yapıların yıkılmasına, hatta şehirlerin dahi ortadan kalkmasına sebebiyet verdi. Depremin kış mevsiminde meydana gelmesi de ayrı bir felaket oldu. Pek çok insanın hayatını kaybettiği bu depremde, hayatta kalanları ise zor koşullarda yaşam mücadelesi beklemekteydi. Çok geniş bir alanda etkisini hissettiren bu deprem, en çok Müslümanları zarara uğrattı. Çünkü bölgede yaşayanların çoğunluğu Müslüman nüfustan oluşmaktaydı.²

Bu deprem, 1908 yılında yayım hayatına başlayan *Sirat-ı Müstakim* dergisinde geniş yer buldu. Mehmet Akif Ersoy'un başyazarlığını yaptığı derginin kurucuları Eşref Edip ve Ebü'l-ula Zeynelabidin isimli kişilerdir. Din, Felsefe, Edebiyat ve Hukuk gibi alanlarda yazılar yayımlayan dergi, daha sonra-

¹ Ahmet Taşağıl, "Isık Gölü", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XIX, Ankara 1999, s. 135.

² "Türkistan Hareket-i Arzı", (Şuun Türkistan), *Sirat-ı Müstakim*, C. V, S. 123, İstanbul 1911, s. 319.

ki süreçte İslam dünyasına ait haberlere de yer vermeye başladı.³ Bu dergide çalışma konumuzu oluşturan depremin ayrıntıları geniş bir şekilde ele alınmaktadır. Depremin bölgede yaşayan Müslüman halk üzerindeki sosyal ve ekonomik etkisine, aynı zamanda depremzedelerin uğradıkları zararların giderilmesi için yapılan faaliyetlere dergide yer verilmektedir. Dergi, farklı gazetelerden yaptığı alıntılarla da okuyucularına geniş bilgiler vermeye çalışmaktadır. Bu anlamda; dergi Rusya'da yaşayan Müslümanların, Rus ve Osmanlı hükümetlerinin depremzedelere yapmış oldukları yardım teşebbüsleri hakkında da bilgiler vermektedir. Bu yardım kampanyasına bizzat kendi teşebbüsleri sonucu katılan *Sirat-ı Müstakim* dergisi depremin yaralarının sarılması için önemli faaliyetlerde bulundu. Literatür taramamızda dergide bulunan belgelerden yola çıkarak müstakim bir çalışmanın yapılmadığı görüldü. Çalışmamız dergide bulunan bu belgeleri inceleyerek, bu felaketin hem Osmanlı'daki yansımalarını ortaya koymayı hem de deprem tarihi araştırmalarına yeni bir makale kazandırmayı amaçlamaktadır.

1. Depremin Ortaya Çıkışı ve Etkisi

Sirat-ı Müstakim dergisinde depremin ilk meydana gelişiyile ilgili net bir tarih belirtilmemektedir. Türkistan'da bir depremin meydana geldiği ile ilgili ilk haber derginin 123. sayısında yer almaktadır. Burada şiddetli bir depremin meydana geldiği haberi verilmekle birlikte, özellikle 6 Kânunusani/19 Ocak tarihine dikkat çekilmektedir. Dergi bunu; "...*Hele 6 Kânunusani efrenci gecesini nusu'leyle sekiz dakika kala başlayıp 12 dakika devam eden darbe fevkalade şiddetli olmuştur...*"⁴ sözleriyle ifade etmektedir. Derginin 126. sayısında ise depremle ilgili 4-5 Kânunusani 1326/17-18 Ocak 1911 tarihi verilmektedir.⁵ Bu tarihlerin dışında, derginin 125. sayısında verilen tarih depremin ilk ortaya çıkışı ile ilgili verilen en eski tarihtir. Bu sebepten dolayı 125. sayıdaki tarihe ayrı bir parantez açmak gerekir. Burada "*Kânunuevvel evahirinde tahaddüs eden zelzele*"⁶ tabiri geçmektedir. *Evahir*, ayın son 10 gününü ifade etmek için kullanılan bir tabirdir. Belgenin tarihinden yola çıkarak Rumi 1326 senesinin Kânunuevvel ayının son 10 günü 1911 Ocak ayının ilk günlerine karşılık gelmektedir. Bu anlamda; 21 Kânunuevvel 1326 senesini miladi tarihe çevirdiğimizde 3 Ocak 1911 tarihine ulaşmaktayız. Dolayısıyla; derginin 125. sayısında yer alan *evahir* tabirinden bahsi geçen depremin 1911 yılı Ocak ayının ilk günlerinde meydana geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim araştırmalarımız da bunu doğrulamaktadır. Söz konusu bölgede, 3 Ocak 1911 tarihli *Kebin* veya *Kemin* adı verilen bir depremin meydana geldiği anlaşılmaktadır.⁷ *Issık Gölü* ve civarında 19. ve 20. yüzyılda meydana gelen

³ Adem Efe, "Sebilürreşad", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXVI, Ankara 2009, s. 251.

⁴ "Türkistan Hareket-i Arzi", s. 319.

⁵ "Asya-yı Vusta Felaket-zedeganı", (Şuun), *Sirat-ı Müstakim*, C. V, S. 126, İstanbul 1911, s. 368.

⁶ "Türkistan'da Sefalet", (Şuun), *Sirat-ı Müstakim*, C. V, S. 125, İstanbul 1911, s. 351

⁷ Mikhailova, N. N., Mukambayev, A. S., Aristova, I. L., Kulikova, G., Ullah, S., Pilz M., Bindi, D., "Central Asia Earthquake Catalogue from Ancient time to 2009", *Annals of Geophysics*, 58/1, 2015, pp. 7.

depremlerin yıllarına baktığımızda sırasıyla; 1807, 1869, 1874, 1880, 1884, 1887, 1889, 1893, 1911, 1938, 1970, 1978, 1990 yıllarını görmekteyiz. Burada geçen 1911 yılına ait depremin 3 Ocak'ta meydana geldiği ve 8,2 şiddetinde olduğu belirtilmektedir.⁸ *Kebin* veya *Kemin* olarak isimlendirilen bu depremde, *Issık Gölü* ve *Verni* (Alma-Ata) gibi yerlerin isminin geçmesi ve 10.000 kilometrekarelik bir alanda etkisini gösterdiği gibi *Sırat-ı Müstakim* dergisindeki bilgilere benzer bilgilerin verilmesi dergide bahsi geçen depremin *Kebin* veya *Kemin* depremi olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.⁹

Sırat-ı Müstakim dergisinde bahsi geçen bu depremin bazı akademik çalışmalarında 1910 yılında meydana geldiğine dair bilgiler de mevcuttur¹⁰. Yukarıda da belirttiğimiz gibi 19. ve 20. yüzyılda bölgede meydana gelen depremlerin yıllarında 1910 yılına ait kayda geçen şiddette bir deprem bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu depremin zikredildiği akademik çalışmaların genelinde 1911 yılı Ocak ayının başlarına dikkat çekilmektedir.

Sırat-ı Müstakim dergisindeki belgelere göre depremin merkez üssü olarak *Issık Gölü*'nün doğu tarafı gösterilmektedir. 10.000 kilometrekarelik çok geniş bir alanda etkisini gösteren bu deprem, pek çok kaybın yaşanmasına ve şehirler üzerinde büyük tahribata yol açtı. Bu depremde, en çok zarar *Verni*¹¹, *Prezevalski*¹² ve Taşkent şehirlerinde meydana geldi. *Verni*'de birçok ev harap olduğu gibi pek çok aile de evsiz kaldı.¹³ Artçı sarsıntılarının günlerce devam ettiği depremde, yukarıda geçen şehirlerin dışında *Yedisu Vilayeti* (Semireçie) ve *Evlüya-Ata* (Taraz) şehirleri de depremden etkilenen diğer şehirlerdi. Deprem bu şehirlerin de etrafını harap etti. Yukarıda geçen şehirlerde olduğu gibi buralarda da pek çok insan kış mevsiminde evlerini kaybetti ve soğuk hava şartlarında yaşam mücadelesi vermek zorunda kaldı. 200 kadar köy ve kazanın sadece enkazı kaldı. Birçok yeri sular bastığı gibi dağ kütlelerinin parçaları da köylerin üzerine yuvarlanarak felaketlere sebep oldu. Depremin merkez

⁸ Abdrachmatov, K.E., Djanuzakov, K.D., Delvaux, D., "Active Tectonics and Seismic Hazard of the Issyk-Kul Basin in the Kyrgyz Tian-Shan", In: Klerkx J., Imanackunov B. (Eds), Lake Issyk-Kul: Its Natural Environment. NATO Science Series (Series IV: Earth and Environmental Sciences), Vol 13, Springer 2002, Dordrecht, pp. 149.

⁹ Delvaux, D., Abdrachmatov, K. E., Lemzin, I. N., Strom, L., "Landslides and Surface Breaks of the 1911 Ms 8.2 Kemin Earthquake (Kyrgyzstan)", *Russian Geology and Geophysics*, V. 42, No 10, 2001, pp. 1583.

¹⁰ Depremin 1910 yılında meydana geldiğine dair birkaç örnek verecek olursak; Muharrem Dağyanç, "Bahkesir ile Türkistan'da Deprem ve Tefkik Fikret'e Sitem", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 2, 2007, s. 123-140; Ömer Çakır, "II. Meşrutiyet Döneminde Sırat-ı Müstakim ve Sebülürreşad Dergilerine Türk Dünyasından Gönderilen Bazı Bazı Mektuplar", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 1, Aralık 2019, s. 237-246.

¹¹ 1854 yılında *Verniy* ismiyle Rus askeri kalesi olarak kurulan şehir, incelediğimiz *Sırat-ı Müstakim* dergisinde *Verni* olarak geçmektedir. 1867'de *Semireh* isimli askeri bölgenin merkezi olan *Verniy*, 1927'de *Alma-Ata* ismini aldı. *Alma-Ata* ile ilgili detaylı bilgi için Bkz. Mustafa L. Bilge, "Alma-Ata", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. II, İstanbul 1989, s. 505-506.

¹² Bazı kaynaklarda *Prjevalsk* veya *Prejevalsk* olarak da geçmektedir. Ruslar tarafından *Issık Gölü*'nün güneydoğu sahilinde kurulan bir şehirdir. Günümüzde Kırgızistan'da bulunan *Karakol* şehrinin eski adıdır. Bkz. Taşağıl, *agm.*, s. 136; Kzyz B. A., "Çarlık Rusya Döneminde Kırgızistan'daki Eğitim Kurumları ve Durumları", *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi*, S. 20-21, 2015, s. 292.

¹³ "Türkistan Hareket-i Arzı", s. 319.

üssü *Issık Gölü*'nde telgraf direklerinin depremin şiddetine bağlı olarak uzağa fırladığı belirtilmektedir.¹⁴

Depremler sebebiyle kırılmaların ve çökmelerin bazı oluşumları meydana getirmesi de kaçınılmazdır. Bu depremin de bazı oluşumları meydana getirdiği görülmektedir. Depremin şiddetine bağlı olarak bazı yerlerin çökmesine karşılık bazı yerler de yükseldi. Civar arazide büyük ve derin çatlaklar oluştu. *Prezevalski* şehri tamamen ortadan kalkarak yerine bir göl ortaya çıktı.¹⁵ *Prezevalski* şehrinin dışarıyla bağlantısı kesildi. Şehrin etrafında hendekler ve vadiler oluştu. Binlerce kişi soğuk kış mevsiminde çadırlar altında hayat mücadelesi vermek zorunda kaldı.¹⁶ Depremin psikolojik ve manevi yıkımlara da sebep olacağı açıktı. Depremin verdiği korku ve dehşet pek çok insanın şuurunun bozulmasına sebep oldu. Buna bağlı olarak depremedeler yaşadıkları yerleri terk etmeye başladılar. Dağlık köylerde yaşayıp depremin arkasından köylerini terk eden kişiler de kayboldular.¹⁷

Sirat-ı Müstakim dergisinin Kafkasya'da yayım hayatını sürdüren *Necat*'tan verdiği bilgiler de dikkat çekicidir. Buna göre, ilk depremin arkasından meydana gelen artçı depremler insanların korkarak panik olmasına sebebiyet verdi. Etki alanı çok geniş olan depremde taştan ve topraktan olan yapılar yıkıldı. Sadece ahşaptan olan yapılar sağlam kalabildi. Heyecan ve panik halinde olan insanlar, soğuk kış şartlarına aldırmayarak kaçtılar. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi *Verni* şehrinde hasar büyüktü. Artçı olarak meydana gelen depremlerden dolayı endişe içerisinde olan insanlar, yurtlarını terk etmekteydi. Depremedeler bu afet sebebiyle oldukça perişan bir haldeydiler.¹⁸

Bu depremin o zamana kadar Rusya'da meydana gelen en büyük deprem olduğu, uzun süre sarsıntıların devam ettiği, 2.500 kişinin yok olduğu, 10.000 kişinin de ne olduğunun bilinmediği belirtilmektedir. Deprem, soğuk, açlık ve fırtına insanları olduğu gibi hayvanları da telef etti. Depremden önce zengin olanlar depremden sonra dilenmeye mecbur kaldılar. Binlerce insan -25, -30 derece soğukta çadırda yaşamaya mecbur kaldı. Annelerin çocuklarını emzirememesi sebebiyle yeni doğan çocuklar da hayatlarını kaybettiler.¹⁹

Bu deprem anlaşıldığı üzere, pek çok zararın ortaya çıkmasına sebep oldu. Şehirlerin enkaza dönüşmesi, insanların ve hayvanların telef olması, pek çok insanın soğuk kış aylarında yersiz kalması tabiat olaylarının insanlar üzerindeki gücünü göstermektedir. *Sirat-ı Müstakim* dergisinden anlaşıldığı üzere, binlerce insan bu depremde mağdur oldu. Çoğu insanın yeni bir depremin meydana gelmesinden korkarak şuurunu kaybetmesi ve yaşadıkları yerleri terk etmesi hasarın çok büyük olduğunu da ortaya koymaktadır. Bütün bun-

¹⁴ "Türkistan'da Sefalet", s. 351-352.

¹⁵ "Türkistan Hareket-i Arzı", s. 319.

¹⁶ "Asya-yı Vusta Felaket-zedegamı", s. 368.

¹⁷ "Türkistan Hareket-i Arzı", s. 319.

¹⁸ "Kafkasya'da İntişar Eden Necat Refikimiz Yazıyor:", *Sirat-ı Müstakim*, C. V, S. 127, İstanbul 1911, s. 384.

¹⁹ "Türkistan'da Sefalet", s. 351.

lara bağlı olarak deprem mağdurlarına bir an önce yardım ellerinin uzatılması mecburiyet haline geldi. Bu amaçla çeşitli girişimlerde bulunuldu. Rus ve Osmanlı hükümetlerinin, Rusya'daki Müslümanların ve depremzedelere yardım etmeyi insani bir vazife olarak gören herkesin çeşitli yerlerden depremzedelere yardım ellerini uzattıklarını görmekteyiz.

2. Depremzedelere Rusya Müslümanlarının Yardımları

Rusya'da yaşayan Müslümanlar, aralarında topladıkları yardımları; depremzedelere göndermek üzere Rusya'daki Müslümanların ulema reisi olan Bayezidof Efendi'ye emanet ettiler. Rusya Müslümanlarının eskiye göre, daha yardımsever oldukları ifade edilmektedir. 1887'de yine Türkistan'da meydana gelen depremde Rusya Müslümanlarının depremzedelere yardım konusunda gerekli duyarlılığı ve yardımseverliği göstermedikleri; ancak bu depremde her türlü fedakârlığı ve yardımseverliği gösterdikleri belirtilmektedir.²⁰

Dergide Bayezidof Efendi'ye gönderilen yardımların dışında Buhara'nın yeni emiri Alim Han'ın da şahsi yardımına dikkat çekilmektedir. Buna göre Emir Alim Han, Türkistan Depremi mağdurları için dönemin miktarıyla 25.000 ruble yardımda bulundu. Emir'in bu yardımseverliğinden, cömertliğinden ve merhametinden oldukça etkilenen dönemin Rus çarı II. Nikola'nın (1894-1917) eşi çariçe Aleksandra Fyodorovna'nın Emir Alim Han'a telgraf çekerek teşekkür ettiği belirtilmektedir.²¹

3. Depremzedelere Rus Hükümetinin Yardımları

Rus hükümetinin depremzedelerin yardımına koştuğu; ancak hasarın çok büyük olması sebebiyle yeteri kadar para yetiştiremediği ifade edilmektedir. Bununla birlikte; *Sırat-ı Müstakim*'de Rusların da depremzedeler için ellerinden geleni yaptıkları belirtilmektedir. Bu bağlamda; Rus hükümeti, depremzedelere yardım etmek amacıyla bazı teşebbüslerde bulundu. Çariçe Aleksandra Fyodorovna'nın başkanlığında yardım toplanması için bir komisyon kuruldu. Çar II. Nikola, 50 bin ruble para yardımında bulundu ve bütün Rusya'da yardım toplanması için emir verdi. Rusya'nın her yerinde depremzedelere yardım toplanması için gayret gösterildi. Kış soğuşuna rağmen Rusya'nın her yerinde kadınların ve kızların yaralılara yardım etmek amacıyla Türkistan'a koştuğuna dair haberlerin Rus gazetelerinde yer aldığı ifade edilmektedir.²²

4. Depremzedelere Osmanlı Müslümanlarının Yardımları

Depremden en fazla Müslümanların etkilenmesine bağlı olarak bu Müslümanlara yardım edilmesi gerektiğine dikkat çekilmekteydi. *Messina Depremi*'nde²³ bütün Hristiyan halkın depremzedelere yardıma koştuğu, hatta

²⁰ "Türkistan'da Sefalet", s. 351.

²¹ "Buhara Emiri'nin Türkistan Felaket-zedeganına İlanesi", (Şuun: Rusya), *Sırat-ı Müstakim*, C. V, S. 130, İstanbul 1911, s. 432.

²² "Türkistan'da Sefalet", s. 352.

²³ 28 Aralık 1908 tarihinde İtalya'ya bağlı Messina'da meydana gelen depremdir. Etki alanı çok geniş olan bu deprem ve sonrasında Tsunami nedeniyle binlerce insan hayatını kaybetti. *Messina*

İstanbul gazetelerinden bazılarının da bu yardıma katıldığı hatırlatılarak Türkistan depremzedelerine de yardım edilmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. *Sirat-ı Müstakim*'de zaman zaman Osmanlı Müslümanlarının ve basınının depremzedelere karşı olan ilgisizlikleri dolayısıyla eleştirildiklerini görmekteyiz.²⁴ Bu anlamda; bütün Rusya'nın Türkistan depremzedelerine yardım etmek amacıyla gayret göstermelerine karşılık bu depremin İstanbul'da unutulup gitmesinden yakınılmaktadır. İstanbul'da çıkan günlük gazeteler ve bu gazetelerin okuyucuları tarafından depremin ve yardım edilmesi gerektiğinin unutulması üzüntüye sebep olmaktaydı.²⁵ Bununla birlikte; yine *Sirat-ı Müstakim*'den anlaşıldığı üzere hiçbir şey yapılmamış da değildir. Bölgenin Osmanlı topraklarına uzaklığı ve dönemin ulaşım şartlarının da göz önünde bulundurulması gerektiği unutulmamalıdır.

Sirat-ı Müstakim dergisi 125. sayısında verdiği haberinde Türkistan depremzedeleri için bir defter açarak yardım toplamaya başladığını ilan etti. Bu amaçla dergi, *Emniyet Sandığı* ile görüşüklerini ve toplanan meblağın "Asya-yı Vusta Felaket-zedegani" ismiyle *Emniyet Sandığı*'nda muhafaza edileceğini duyurdu. Bununla birlikte; depremzedeler için konferans verileceği ve aynı zamanda özel bir sayı da yayımlanacağı okuyuculara bildirildi.²⁶

Sirat-ı Müstakim'in bir defter açarak yardım toplamaya başladığını ilan etmesinin üzerine depremzedeler yararına olmak üzere dergiye birçok yerden yardımlar gönderildi. Dergide yardımlarla ilgili belgeleri incelediğimizde gerek Osmanlı Devleti'ne bağlı eyaletlerdeki Müslümanlardan, gerekse Berlin gibi yurtdışında yaşayan Müslümanlardan, bununla birlikte Müslüman olmayıp depremzedelere yardım etmeyi insani bir görev olarak görenlerden yardımlar gönderildi. Dergide yardımları yapanların isimleri ve ne kadar miktar yardımda buldukları listeler halinde verilmektedir. Derginin yardım defteri açarak toplumdaki farkındalık duygusunu pekiştirmeye çalışması da oldukça önem arz etmektedir.

Sirat-ı Müstakim'in 123. sayısında "Türkistan Hareket-i Arzı" başlığıyla Türkistan depreminin meydana geldiği haberinden sonra ilerleyen sayılarda depremin ayrıntıları, yaşanan sıkıntılar ve yardım listeleri hakkında bilgiler verilmektedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi *Sirat-ı Müstakim*'de bu yardımları yapanların isimleri ve ne kadar miktar yardımda buldukları yer almaktadır. "Asya-yı Vusta Felaket-zedegani" başlığının altında yer alan bu listeleri incelediğimizde yardımların geldiği yerlerin çeşitliliğini görmemiz mümkündür. Bu listelerde Osmanlı subaylarının ağırlıkta olduğu görülmektedir. Subayların dışında farklı işlerle uğraşan kişilerin de bu yardım kampanyasına katıldıklarını görmekteyiz. Bunlar arasında müderris, talebe, tüccar, eşraf, kâtip vs. bulunmaktadır. Yine yardım listelerinden anlaşıldığı üzere listelerde

Depremi ile ilgili Bkz. Carcione J. M., Kozak J. T., "The Messina-Reggio Earthquake of December 28, 1908", *Stud. Geophys. Geod.*, 52, 2008, pp. 661.

²⁴ "Türkistan Hareket-i Arzı", s. 319.

²⁵ "Asya-yı Vusta Felaket-zedegani", s. 368.

²⁶ "Türkistan'da Sefalet", s. 352.

ismi verilen bazı kimselerin eşleri ve kayınvalidelerinin de yardım kampanyasına katıldıkları görülmektedir. Yardım kampanyasına *Sırat-ı Müstakim* dergisinin kurucuları olan Eşref Edip ve Ebü'l-ula Zeynelabidin'in de katıldıkları yine bu yardım listelerinden anlaşılmaktadır. Bu listelerde sadece Türk veya Müslüman isimlere değil Fraulein Schuli gibi Alman birinin ismine de rastlamaktayız. Bu kişinin ismi *Sırat-ı Müstakim*'e Berlin'den gönderilen listede yer almaktadır. Tahsil görmek için Berlin'e giden Osmanlı subaylarının kaldığı pansiyonun sahibi olduğu bu listelerden anlaşılmaktadır. Bu anlamda depremzedelere yardım eli uzatmayı insani bir vazife bilen herkesin bu yardımlara katıldığını bu listelerde görmemiz mümkündür.

Bab-ı Celil-i Fetva'da²⁷ ise Şeyhülislam Musa Kazım'ın başkanlığında oluşturulacak bir komisyon tarafından depremzedeler için yardım toplanması hususu kararı alındı. Toplanacak olan meblağ komisyonun göstereceği yere emanet edilecekti.²⁸ Şeyhülislam Musa Kazım'ın depremzedeler için yaptığı yardım çağrısı da dikkat çekicidir. Musa Kazım, *Kur'an-ı Kerim*'in; “*Her emri meşru ve ma'kulü ifa etmek ve her türlü fenalıktan mücanebet eylemek üzere yekdiğerinize muavenet ediniz.*”²⁹ ayetine dayanarak Türkistan depremzedelerine yardım etmenin gerekliliğinden bahsetti. Böylelikle; depremzedelere yardım etmenin dini bir vazife olduğuna dikkat çekerek insanları yardıma teşvik etmeye çalıştı. Aynı zamanda, bunun insani bir vazife olduğunun da altını çizen Musa Kazım, bu yardımları yapmak amacıyla Şeyhülislamlık dairesinde “*Türkistan İane Komisyonu*” isminde bir encümenin kurulduğunu haber verdi. Yardım biletleri de *Tanin* gazetesi başyazarı ve İstanbul mebusu Hüseyin Cahit Beyefendi³⁰ tarafından çıkarıldı. İstanbul'da olduğu gibi her vilayet, sancak ve kazada naiplerin başkanlığı altında yardım komisyonlarının kurulması kararlaştırıldı. Bu komisyonlar vasıtasıyla toplanan yardımlar Şeyhülislamlık makamına gönderilecekti.³¹ Osmanlı arşiv belgelerine baktığımızda Şeyhülislamlık dairesinde kurulan iane komisyonuna gönderilen yardımların, devlet dairelerine yapılan yardım çağrısına bağlı olarak halktan ziyade daha

²⁷ Şeyhülislam Dairesi hakkında kullanılan bir tabirdir. Fetvalar burada verildiğinden dolayı bu tabir kullanılmaktadır. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, İstanbul 1983, s. 142.

²⁸ “Türkistan'da Sefalet”, s. 352.

²⁹ Maide suresinin 2. ayeti olduğu ifade edilen bu ayetin, diyanet mealine göre tamamı şöyledir: “*Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu din) nişanelerine, haram aya, hac kurbanına, (bu kurbanlıklara takılı) gerdanlıklara ve de Rab'lerinden bol nimet ve hoşnutluk isteyerek Ka'be'ye gelenlere sakın saygısızlık etmeyin. İhramdan çıktığınızda (isterseniz) avlanın. Sizi Mescid-i Haram'dan alıkoydular diye birtakımlarına beslediğiniz kin, sakın ha sizi, haddi aşmaya sürüklemesin. İyilik ve takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Allah'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah'ın cezası çok şiddetlidir.*” Bkz. *Kur'an-ı Kerim Meali*, Haz. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ayet. 5/2.

³⁰ Hüseyin Cahit Yalçın olarak bilinen kişidir. 1875 yılında doğdu. 1957 yılında vefat etti. Gazeteci, roman ve hikâye yazarlığı, aynı zamanda edebiyat eleştirmenliği yaptı. II. Abdülhamit, meşrutiyet ve cumhuriyet dönemlerinde gerek edebi, gerek siyasi, gerekse fikri alanlarda yaptığı çalışmalarla önemli şahsiyetlerden birisi olarak tarihte yerini aldı. Detaylı bilgi için Bkz. Ömer Faruk Huyugüzel, “YALÇIN, Hüseyin Cahit”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XLIII, Ankara 2013, s. 300-301.

³¹ Musa Kazım, “Türkistan Felaketi İçin”, *Sırat-ı Müstakim*, C. V, S. 128, İstanbul 1911, s. 397.

çok devlet memurları tarafından yapıldığı görülmektedir. Örneğin *Sadaret Dairesi*³² memurlarına yapılan yardım çağrısına memurların nakdi yardımlarla ve yardım biletlerini satın almakla karşılık verdikleri anlaşılmaktadır³³. Bununla birlikte; iane komisyonu sadece devlet dairelerine yardım çağrısında bulunmadı. Aynı zamanda, *Hariciye Nezareti* vasıtasıyla Osmanlı sefaret ve şebenderliklerine de ulaşılarak yardımlar toplanmaya çalışıldı. Bu anlamda; Londra sefaretine ve bağlı bulunan şebenderliklerine³⁴, aynı zamanda Sofya sefaretine ve bağlı bulunan Vidin³⁵, Rusçuk³⁶ ve Varna³⁷ şebenderliklerine ulaşılarak yardımlar toplanmaya çalışıldı.³⁸ Yine arşiv belgelerine göre iane komisyonu Osmanlı'ya bağlı pek çok mektebin müdüriyetine bağlı çalışan memurlara da çağrıda bulunarak yardım kampanyası ağını daha fazla genişletmeyi amaçladı. Böylelikle yardım biletleri daha fazla kişiye ulaşacak ve depremzedelere daha fazla yardım gönderilecekti.³⁹

Depremzedelerin ihtiyaçlarının bir an önce karşılanması için Osmanlı Devleti'ne bağlı her yerden yardımlar gönderilmekteydi. Bu bağlamda yardımların gönderilmesini kolaylaştırmak ve daha fazla yardımsever insana ulaşabilmek amacıyla taşralarda komisyonlar kuruldu. Gündelik gazetelerin bu konuda yeterince bilgi vererek Osmanlı'daki İslam hissini tahrik edecek makaleler yazmamaları sebebiyle bu görevin haftalık İslam gazetelerinin gayretine kaldığı ve bu sebepten yardımların biraz geciktiği ifade edilmektedir.⁴⁰ Dergide vilayet gazetelerinin önemine de dikkat çekilmektedir. Buna göre İstanbul'da bulunan gazetelerin kardeşlik hislerini kuvvetlendiremediklerinin altı çizilerek bu görevi vilayet gazetelerinin üstlendikleri ifade edilmektedir.⁴¹ Görüldüğü gibi *Sirat-ı Müstakim* dergisi yardım kampanyasının daha fazla insana ulaşabilmesi ve gerekli duyarlılığın oluşması için yayım faaliyetlerinin önemi her seferinde dikkat çekmektedir. Dergi, gündelik gazetelerin ve özellikle İstanbul'da bulunan gazetelerin yeterli gayreti göstererek kardeşlik hislerini uyandıracak yayımlar yapmadıklarını ifade ederek dikkatleri üzerine toplama çalıştı. Dergi bu gazeteleri eleştiri yoluyla meseleye dâhil etmeye ve bu yolla daha fazla duyarlılık oluşturmaya gayret etti. Bu anlamda; dergi sadece yardım toplama ve duyarlılık oluşturma faaliyetlerini yürütmedi. Meseleye il-

³² Osmanlı'da Sadrazamlık makamını ifade eder.

³³ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)- 3889-291634-1; BOA. BEO-3889-291634-2; BOA. BEO-3889-291634-3.

³⁴ BOA. Hariciye Sefaret (HR. SFR)-(3)-650-12-10.

³⁵ BOA. HR. SFR-(04)-372-91.

³⁶ BOA. HR. SFR-(04)-627-14-2.

³⁷ BOA. HR. SFR-(04)-852-49-3.

³⁸ BOA. HR. SFR-(04)-372-91; BOA. HR. SFR-(04)-624-14-1; BOA. HR. SFR-(04)-402-75; BOA. HR. SFR-(04)-853-107-1; BOA. HR. SFR-(04)-853-107-2.

³⁹ BOA. Maarif Mektubi Kalemi (MF. MKT)-1168-1; BOA. MF. MKT-1168-39-1; BOA. MF. MKT-1168-39-2; BOA. MF. MKT-1168-39-3.

⁴⁰ "Türkistan Felaket-zedeganına Osmanlı Müslümanlarının Muaveneti", *Sirat-ı Müstakim*, C. V, S. 129, İstanbul 1911, s. 416.

⁴¹ "Türkistan Felaket-zedeganına Osmanlı Müslümanlarının Muaveneti", s. 416.

gisiz olan basın organlarını eleştirerek onların duyarlı olmalarını sağlamaya çalışmak gibi önemli bir görevi de üstlendi.

5. Depremzedeler Yararına Düzenlenen Konferans

Sırat-ı Müstakim'in depremzedelerin yararına olmak üzere 125. sayısında bir konferans düzenleneceğine dair haber ilan ettiğini daha önce belirtmiştik. Derginin 3 hafta sonra yayımlanan 128. sayısında bu konferansa ait detaylar ile birlikte Akçuraoğlu Yusuf Bey⁴²'in nutku geniş bir şekilde yer almaktadır. Bu konferans Şubat'ın birinci salı günü⁴³ "*Kırım Talebe Cemiyeti*" tarafından *Direklerarası*⁴⁴ *Şark Tiyatrosu* salonunda yapıldı.⁴⁵ Osmanlı arşivine bakıldığında depremzedeler yararına düzenlenen bu konferansın Şeyhülislam Musa Kazım'ın taht-ı himayesinde olmak üzere Şubat'ın birinci salı günü akşamı yapıldığı ve Osmanlı padişahının depremzedelere para yardımında bulunduğu ifade edilmektedir.⁴⁶

Düzenlenen bu konferansta salonunun tamamen dolmaması üzüntüye sebep oldu. Konferansta söz alan *Hikmet* gazetesi yazarı Hilmi Beyefendi, İstanbul'da 700 binden fazla Müslüman bulunmasına rağmen katılımın az olmasından yakındı. Konferansta *Meclis-i Mebusan* azasından Mustafa Asım Efendi, *Darülmua'llimin* Müdürü Satı Beyefendi, *Sırat-ı Müstakim* dergisi yazarlarından Akçuraoğlu Yusuf Bey, Muallim Vahyi Bey ve yukarıda adı geçen Hilmi Bey söz aldılar. Her ne kadar katılımın az olmasından yakınılsa da bu konferans vesilesiyle de depremzedeler için yardımlar toplandı.⁴⁷

Yukarıda adı verilen isimler depremzedeler yararına olmak üzere tek tek konuşmalarını yaparak duyarlılık oluşturmaya çalıştılar. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi *Sırat-ı Müstakim*'de detaylı olarak Akçuraoğlu Yusuf Bey'in konuşması yer almaktadır.

⁴² *Sırat-ı Müstakim* dergisinde bu isimle geçmekle birlikte daha çok Yusuf Akçura ismiyle bilinmektedir. Türk siyasetçi, yazar ve tarihçidir. 1876 yılında *Kazan*'ın *Simbir* şehrinde doğan Yusuf Akçura, 1883 yılında *Kazan*'dan ayrılarak *İstanbul*'a göç etti. Türkçülüğün önemli temsilcilerinden birisi olan Akçura, zaman zaman *Kazan*'a yeniden döndü ve çeşitli gazetelerde çıkan yazılarıyla Rusya Türklerinin mücadelesine de destek oldu. Aynı zamanda, Rusya Türkleri arasında uzun yıllar devam eden *Kadim-Cedit* çekişmesinde *Cedit* hareketinin yanında yer aldı. İstanbul'da Türkçülük ile ilgili faaliyetlerde ön plana çıkan Akçura, milli mücadeleye de Anadolu'ya geçerek destek sağladı. 1924 yılında İstanbul mebusu olarak meclise girdi. *Türk Tarih Kurumu* başkanlığı görevine 1932 yılında seçildi ve ömrünün sonuna kadar bu görevi sürdürdü. 1935 yılında vefat eden Akçura, *Edirnekapı Mezarlığı*'na defnedildi. Bkz. Nuri Yüce, "Akçura, Yusuf (1876-1935)", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. II, İstanbul 1989, s. 228.

⁴³ Şubat'ın birinci salı günü 7 Safer 1329/7 Şubat 1911 tarihine denk gelmektedir.

⁴⁴ 19. yüzyılda İstanbul'un önemli kültür ve sanat merkezlerinden birisiydi. "*Eskiden Vezneciler-Şehzadebaşı yolunun Onaltımart şehitleri ve Dedeefendi caddeleriyle birleştiği noktalar arasında kalan bölümüne, her iki yanda yer alan kâgir dükkanların önündeki alçak mermer sütunlar üzerine oturtulmuş revaklardan dolayı Direklerarası deniliyordu. Yaya kaldırımı bu sütunlar arasından geçtiği için benimsenen isim, daha sonraları caddeyle birlikte çevrenin de adı haline geldi.*" *Direklerarası* ile ilgili detaylı bilgi için Bkz. Bekir Tosun, "Direklerarası", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. IX, İstanbul 1994, s. 367-368.

⁴⁵ "Asya-yı Vusta Felaket-zedegani Menfaatine Verilen Konferans (Akçuraoğlu Yusuf Bey'in Nutku)", *Sırat-ı Müstakim*, C. V, S. 128, İstanbul 1911, s. 397.

⁴⁶ BOA. Mabeyn İrade (MB. İ)-150-76.

⁴⁷ "Asya-yı Vusta Felaket-zedegani Menfaatine Verilen Konferans (Akçuraoğlu Yusuf Bey'in Nutku)", s. 397.

Akçuraoğlu Yusuf, bu konferansta yerli gazeteleri eleştiren önemli ve etkileyici bir konuşma yaptı. Gündelik gazetelerin Batı'ya ait bir sürü gereksiz haberleri vermelerine rağmen Türkistan'da meydana gelen depremle alakalı kısa ve karışık bilgiler vermeleri ve aynı zamanda depremde büyük hasar gören şehirlerin isimlerini de yanlış zikretmeleri Akçuraoğlu Yusuf'un eleştirisine sebep oldu. Gazetelerin hemen hemen hiç birisinin depremin meydana geldiği yerde Müslüman ve Türklerin oturduğunu anlatmamalarına ve buna ilk dikkat çeken gazetenin ise bir yabancı gazete olan *Osmanischer Lloyd* olduğuna dikkat çekerek üzüntüsünü dile getirdi.⁴⁸

Akçuraoğlu Yusuf, gündelik gazetelerin Türkistan depremzedelerine olan ilgisizliğini dile getirerek İtalya'ya bağlı Messina'da meydana gelen depremde depremzedelere gösterilen ilginin Türkistan depremzedelerine gösterilmeyişini eleştirdi. Onun eleştirilerinden İstanbul aydınları da nasibini aldı. Onlar da *Messina Depremi*'ne gösterdikleri ilgiyi dindaşları olan Türkistan depremzedelerine göstermedikleri için eleştirildiler. Akçuraoğlu Yusuf, İstanbul aydınlarını Batı'ya olan ilgileri, buna karşılık Doğu'ya olan ilgisizlikleri konusunda da eleştirdi ve bunu kendi bakış açısından yorumladı. Buna göre, bu aydınları yetiştiren mekteplerde İslam memleketlerine yeterince önem verilmemesi onları etkilemekteydi. Osmanlı gazetelerinin Doğu'ya olan ilgisizliğinin de altını çizdi. Akçuraoğlu Yusuf, Batı'ya yaranılmaya çalışılmasının, Batı'nın gözüne girilmeye çalışılmasının fayda sağlayacağı, buna karşılık Doğu ile ilgilenilmesinin fayda sağlamayacağı anlayışına da karşı çıktı. Akçuraoğlu Yusuf, konuşmacı olarak katıldığı bu konferansın meydana gelmesine bile İstanbullu Müslümanların değil de İstanbul'da misafir olan Kıvrımlı Türklerin vesile olması üzerinden İstanbul Müslümanlarını da eleştirdi. Onun düşüncesine göre, bu konferansın meydana gelmesine Osmanlı Müslümanlarının önyak olması Türkistan depremzedelerini daha çok sevindirecekti.⁴⁹

Bu konferansta Akçuraoğlu Yusuf'un depremzedelere karşı olan ilgisizliklerinden dolayı şairleri de eleştirdiğini görmekteyiz. Bu anlamda; özellikle Tefik Fikret'in eleştirildiği görülmektedir. Tefik Fikret, 1898 *Balıkesir Depremi*'ni "*Verin Zavallulara*" şiirinde anlattı. Akçuraoğlu Yusuf, *Balıkesir Depremi*'ne şiiriyle ilgi gösteren Tefik Fikret'i Türkistan'da meydana gelen depreme sessiz kalması konusunda eleştirdi. Balıkesirliler için "*Verin Zavallulara!*" şiirini yazan Tefik Fikret ile ilgili;

"...Şimdi Türklüğün beşiği bir felaket-i azime ile parçalanır da neden o şairin büyük kalbi feryad etmiyor. "Şikeste" dediği "Rebah"ın kalpleri nur-ı hayra sevk eden sesleri bugün işitilmeyecek olursa ne vakit işitilecek?"⁵⁰

⁴⁸ "Asya-yı Vusta Felaket-zedegani Menfaatine Verilen Konferans (Akçuraoğlu Yusuf Bey'in Nutku)", s. 398.

⁴⁹ "Asya-yı Vusta Felaket-zedegani Menfaatine Verilen Konferans (Akçuraoğlu Yusuf Bey'in Nutku)", s. 398-399.

⁵⁰ "Asya-yı Vusta Felaket-zedegani Menfaatine Verilen Konferans (Akçuraoğlu Yusuf Bey'in Nutku)", s. 400.

sözlerini söyleyerek Tefvik Fikret'e adeta gönderme yaptı. Bununla birlikte; Tefvik Fikret'ten Türkistanlı depremzedeler için de şiir yazmasını beklediğini ifade etti. Bunu ise şu sözleriyle dile getirdi;

“ben daha hep büyük Türk şairinden bir ikinci “Verin Zavallulara!” bekliyorum. Bana öyle geliyor ki pek yakında o kalb-i müşfik “Sis”ten sıyrılmış sandığı İstanbul'a, yalnız İstanbul'a değil; bütün ali-cenab vatanına, o mecruh ve na-tüvan anamız Türkistan'ın feci levhalarını tasvir edecek ve yine nida eyleyecek:

*Sizin de kalbiniz elbette acır, değil mi? –Verin,
Verin şu zavallılara, yoksul kalan şu eytama”⁵¹*

Anlaşıldığı üzere konferans depremzedelere karşı duyarlı olunmasına yönelik konuşmaları ve eleştirileri içermektedir. Bununla birlikte; konferansta maddi yardımların da toplandığı görülmektedir. Bu anlamda; dönemin Osmanlı padişahı V. Mehmed (1909-1918) deprem mağdurlarına 10 bin kuruş para yardımında bulundu.⁵² Osmanlı arşivinde de padişahın Türkistan depremzedelerine para yardımında bulunduğu ile ilgili belge mevcuttur. Belgede aynı şekilde 10 bin kuruşluk bir para yardımından söz edilmektedir.⁵³ Konferansta gayretin ve masumiyetin timsali olan bir çocuğun kalpağıyla⁵⁴ birlikte Gürcü asilzadelerinden Yusuf İzzeddin Efendi tarafından verilen kıymetli bir saat açık artırmaya konuldu ve dönemin miktarıyla 25 lira toplandı.⁵⁵

6. Depremzedeler İçin Yazılan Şiirler

Sırat-ı Müstakim dergisinde Türkistan depremzedeleri için yazılan şiirlere de yer verilmektedir. Akçuraoğlu Yusuf gibi *Sırat-ı Müstakim* dergisinin de Türkistan depremzedelerine şiir yazmadığı yönünde Tefvik Fikret'e gönderme yaptığını görmekteyiz. Dergi bunu; “*Rubab-ı Şikeste'nin mecruh anamız Türkistan'ı acıyarak inleyen sesi, sımah-ı müterakkıbımıza henüz gelip erişmedi*”⁵⁶ sözleriyle ifade etmektedir. Dergide ilk olarak genç bir şair olduğu belirtilen İzzet Ulvi Bey'in *Tanin* gazetesinden alınan aşağıdaki şiirine yer verilmektedir:

“İlk Yurd

*-Türkistan zelzele ve i'anesi münasebetiyle-
Bir ovada düşünüyor tasalı bir ihtiyar
Her yer harab.. Her gelen ses sanki baykuş feryadı*

⁵¹ “Asya-yı Vusta Felaket-zedegani Menfaatine Verilen Konferans (Akçuraoğlu Yusuf Bey'in Nutku)”, s. 400.

⁵² “Asya-yı Vusta Felaket-zedegani Menfaatine Verilen Konferans (Akçuraoğlu Yusuf Bey'in Nutku)”, s. 397.

⁵³ BOA. MB. İ-150-78.

⁵⁴ Çeşitli şekilleri olan *Kalpak* postekiden yapılmış başlık hakkında kullanılan bir tabirdir. Post kalpak, Çerkes kalpağı, Tatar kalpağı, Rus kalpağı gibi çeşitleri vardır. Kalpağın kalıplı olanlarına “Şubara” denilir. Şubara'yı Osmanlı'da topçu askerleri kullanırdı. Pakalın, a.g.e., II, s. 152-153.

⁵⁵ “Asya-yı Vusta Felaket-zedegani Menfaatine Verilen Konferans (Akçuraoğlu Yusuf Bey'in Nutku)”, s. 397.

⁵⁶ “Zavallı Türkistanlılar İçin”, (Matbuat), *Sırat-ı Müstakim*, C. VI, S. 131, İstanbul 1911, s. 14.

Semasını korkunç, büyük bir kartal kanadı
Kapamış hep her tarafta kanlı, uzun mızraklar

Ey kardeşler! Zelzeleden alt-üst olan, yıkılan
Bu yer bizim -bu ihtiyar- ilk yurdumuz Türkistan

Osmanlılık burdan çıktı, bu mukaddes topraktan
Layık mı ki bu ananın işi olsun yas, fıgan?

(Almatu) da, (Yedisu) da, kar üstünde aç, çıplak
İniliyor sakat gençler, ihtiyarlar, yetimler,

Bahtsızları -yazık, yazık!- yoksulluklar boğacak.
Bütün bunlar öz kardeşdir, imdad ister, isterler,

Her şey diyor: cinse yardım!.. Vermem deme ah sakın!
Dul kadınlar ve genç kızlar düşmana el açmasın!⁵⁷

Dergide Türkistan depremzedeleri için İshak Refet tarafından yazılan aşağıdaki şiiri de görmekteyiz:

“Türkistan

Bir dul kadın yavrusunu almış kaçır dağlara;
Bir sakat kız “babam!” diye inleyerek sürünür
Hep yıkılmış, yıkılmakta; uzaklardan görünür
Türk ocağı, anayurdu, benzer iken bağlara
Bakın şimdi nasıl olmuş? Hep ocaklar bir mezar,
Hep evleri bir harabe, sokaklardan geçilmez;
Hep yaralı, ezilmişler, sağlam kimdir seçilmez?!
Cenk artığı askerlere benzedilse yeri var..
Sağlamları bulunsa da yaralanmış içinden
Ya dul kamyş bir kadındır, ya anasız bir çocuk;
Bir dağ gibi oğlu gidip kendi kalan daha çok!
Din kardeşi! Yardım etmek sana bana farz iken
Ne durursun? Aç, susuzdur zavallılar; yuvasız,
Kar altında inliyolarlar yakacaksınız, parasız!⁵⁸

13 Şubat sene 1326

İshak Re'fet

Yine Tepedelenli-Zade Kamil tarafından da Türkistan depremzedeleri için yazılan şiir şöyledir:

“Asya-yı Vusta Felaket-dideleri İçin”

⁵⁷ “Zavallı Türkistanlılar İçin”, s. 14.

⁵⁸ İshak Refet, “Türkistan”, *Sirat-ı Müstakim*, C. VI, S. 133, İstanbul 1911, s. 39.

“Te'avün

-Ashab-ı Hamiyyete-

*Bir sahne ki bir anda çöken dud-ı felaket
Altında boğuk... ah-ı gariban gibi mu'lim...
Bir sahne ki, şehbal-i siyeh-reng-i sefalet
Üstünde gerilmiş, ... şeb-i hicran gibi muzlim.*

*Bir sahne-i giryende ki göstermede yer yer,
Bir lane-i jülide, hezaran sönük amal..
Yüzlerce yanık sineli, matem-zede mader,
Yüzlerce soluk çehrelî, bi-valide etfal.*

*Bir sahne-i dil-suz-ı fecayi' ki-yakından
Görmek değil- etmek bile bir lahza tahayyül,
İnsanda bırakmaz -ne kadar olsa- tahammül.*

*Halince biraz yardım et ey sahib-i vicdan?
Vicdanı olanlar eder ibzal-i mürüvvet
Hem-nev'ine, hem-ırkına, hem-dinine elbet.”⁵⁹*

Tepedelenli-Zade Kamil

Sonuç

Türkistan'da fay hatları üzerinde bulunan *Issık Gölü* civarında 1911 yılında meydana gelen şiddetli deprem, geniş bir alanda etkisini göstererek şehirler üzerinde büyük bir tahribata yol açtı. Deprem meydana getirdiği yıkım ve tahribat dolayısıyla evleri yıkılan insanlar zorlu kış şartlarında yaşam mücadelesi vermek zorunda kaldılar. Depremde maddi ve manevi pek çok zarara uğrayan bu insanlar, kendilerine yardım ellerinin uzatılmasını beklemekteydiler. Bu depremzedelerin yardıma muhtaç olduklarının duyulmasının ardından pek çok yerden onlara yardım elleri uzatıldı. Osmanlı ve Rus hükümetleri ile birlikte bu devletlerde yaşayan Müslümanlar başta olmak üzere depremzedelere yardım etmeyi insani bir görev sayan pek çok yerden yardımlar gönderildi. Depremzedelere yardım edilmesi anlamında Osmanlı Müslümanları ve basını ilgisizliklerinden dolayı sürekli eleştirilmiş olsalar da meseleye tamamen kayıtsız da kalmadıkları *Sırat-ı Müstakim* dergisinden anlaşılmaktadır. Osmanlı'ya bağlı bulunan pek çok yerden yardımlar gönderilmekle birlikte toplum içerisinde duyarlılık oluşturulması için çeşitli faaliyetlerde bulunuldu. Deprem meydana geldiği bölgenin Osmanlı'ya uzaklığı ve dönemin ulaşım şartlarını da düşündüğümüzde yardımların zaafa uğraması da kaçınılmaz oldu. Buna rağmen yardım toplanması anlamında Osmanlı'da meydana ge-

⁵⁹ Tepedelenli-Zade Kamil, “Teavün”, (Asya-yı Vusta Felaket-dideleri İçin), *Sırat-ı Müstakim*, C. VI, S. 135, İstanbul 1911, s. 70.

len faaliyetler ve özellikle *Sirat-ı Müstakim* dergisinin çabaları yardımseverliğe örnek teşkil edecek mahiyettedir. Derginin depremzedelere yardım çağrısında bulunarak bir yardım defteri açtığını duyurması duyarlılık duygusunun oluşmasında önemli bir rol oynadı. Derginin bir yardım defteri açtığını ilan etmesinden sonra pek çok yerden depremzedelere gönderilmek üzere dergiye yardımlar gönderildi. Akçuraoğlu Yusuf tarafından İstanbul'da verilen konferans da yardımların toplanmasında ve insanların bu olayla ilgili bilinçlenmelerinde önemli rol oynadı. Depremzedelerin yaşadığı sıkıntılar şiirlere de yansdı. Çeşitli şairler tarafından depremzedelerin yaşadığı sıkıntıları ifade eden şiirler kaleme alınarak duyarlılık oluşması için çaba gösterildi. Bütün bu faaliyetler en nihayetinde sonuçsuz da kalmadı. Binlerce insan depremzedelere yardım ellerini uzatarak onların acılarına ortak oldular. *Sirat-ı Müstakim* dergisi depremin meydana geldiği andan itibaren yapmış olduğu yayımlarla ve yardım toplama faaliyetleriyle depremzedelerin Osmanlı'daki sesi olma görevini üstlendi. Dergi, yayım faaliyetlerinin insanların bilinçlenmelerindeki önemini bir kez daha ortaya koydu. Depremden sonra yapmış olduğu faaliyetleriyle önemini ortaya koyan dergi, sadece yaşadığı döneme damga vurmadı. Derginin yapmış olduğu yayımlar geçmişten günümüze deprem tarihi araştırmalarına da kaynak oluşturdu. Bu bakımından dergi, üzerinde dikkatle durulması gereken bir dergi olma özelliğini günümüzde de koruyan önemli bir dergidir.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) belgeleri;

- BOA. Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)-3889-291634-1.
- BOA. Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)-3889-291634-2.
- BOA. Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)-3889-291634-3.
- BOA. Hariciye Sefaret (HR. SFR)-(3)-650-12-10.
- BOA. Hariciye Sefaret (HR. SFR)-(04)-372-91.
- BOA. Hariciye Sefaret (HR. SFR)-(04)-627-14-2.
- BOA. Hariciye Sefaret (HR. SFR)-(04)-852-49-3.
- BOA. Hariciye Sefaret (HR. SFR)-(04)-624-14-1.
- BOA. Hariciye Sefaret (HR. SFR)-(04)-402-75.
- BOA. Hariciye Sefaret (HR. SFR)-(04)-853-107-1
- BOA. Hariciye Sefaret (HR. SFR)-(04)-853-107-2
- BOA. Maarif Mektubi Kalemi (MF. MKT)-1168-1.
- BOA. Maarif Mektubi Kalemi (MF. MKT)-1168-39-1.
- BOA. Maarif Mektubi Kalemi (MF. MKT)-1168-39-2.
- BOA. Maarif Mektubi Kalemi (MF. MKT)-1168-39-3.
- BOA. Mabeyn İrade (MB. İ)-150-76.
- BOA. Mabeyn İrade (MB. İ)-150-78.

Sirat-ı Müstakim Dergisi Belgeleri;

- İSHAK REFET: "Türkistan", *Sirat-ı Müstakim*, C. VI, S. 133, İstanbul 1911, s. 39.
- MUSA KAZIM: "Türkistan Felaketi İçin", *Sirat-ı Müstakim*, C. V, S. 128, İstanbul 1911, s. 397.
- TEPEDELENLİZADE KAMİL: "Teavün", (Asya-yı Vusta Felaket-dideleri İçin), *Sirat-ı Müstakim*, C. VI, S. 135, İstanbul 1911, s. 70.

Derginin Yazarı Belli Olmayan Belgeleri;

- "Türkistan Hareket-i Arzı", (Şuun: Türkistan), *Sırat-ı Müstakim*, C. V, S. 123, İstanbul 1911, s. 319.
- "Türkistan'da Sefalet", (Şuun), *Sırat-ı Müstakim*, C. V, S. 125, İstanbul 1911, s. 351-352.
- "Asya-yı Vusta Felaket-zedegani", (Şuun), *Sırat-ı Müstakim*, C. V, S. 126, İstanbul 1911, s. 368.
- "Kafkasya'da İntişar Eden Necat Refikimiz Yazıyor:", *Sırat-ı Müstakim*, C. V, S. 127, İstanbul 1911, s. 384.
- "Asya-yı Vusta Felaket-zedegani Menfaatine Verilen Konferans (Akçuraoğlu Yusuf Bey'in Nutku)", *Sırat-ı Müstakim*, C. V, S. 128, İstanbul 1911, s. 397-400.
- "Türkistan Felaket-zedeganına Osmanlı Müslümanlarının Muaveneti", *Sırat-ı Müstakim*, C. V, S. 129, İstanbul 1911, s. 414-416.
- "Buhara Emiri'nin Türkistan Felaket-zedeganına İanesi", (Şuun: Rusya), *Sırat-ı Müstakim*, C. V, S. 130, İstanbul 1911, s. 432.
- "Zavallı Türkistanlılar İçin", (Matbuat), *Sırat-ı Müstakim*, C. VI, S. 131, İstanbul 1911, s. 14.

Diğer Kaynaklar;

- ABDRACHMATOV, K.E., DJANUZAKOV, K.D., DELVAUX, D: "Active Tectonics and Seismic Hazard of the Issyk-Kul Basin in the Kyrgyz Tian-Shan", In: Klerkx J., Imanackunov B. (Eds), Lake Issyk-Kul: Its Natural Environment. NATO Science Series (Series IV: Earth and Environmental Sciences), Vol 13, Springer 2002, Dordrecht.
- BİLGE, Mustafa., L: "Alma-Ata", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. II, Ankara 1989, s. 505-506.
- CARCIONE, J. M., KOZAK, J. T: "The Messina-Reggio Earthquake of December 28, 1908", *Stud. Geophys. Geod.*, 52, 2008, pp. 661-672.
- ÇAKIR, Ömer: "II. Meşrutiyet Döneminde Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad Dergilerine Türk Dünyasından Gönderilen Bazı Bazı Mektuplar", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 1, Aralık 2019, s. 237-246.
- DAYANÇ, Muharrem: "Balıkesir ile Türkistan'da Deprem ve Tefvik Fikret'e Sitem", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 2, 2007, s. 123-140.
- DELVAUX, D., ABDRAKHMATOV, K. E., LEMZIN, I. N., STROM, L: "Landslides and Surface Breaks of the 1911 Ms 8.2 Kemin Earthquake (Kyrgyzstan)", *Russian Geology and Geophysics*, V. 42, No 10, 2001, pp. 1583-1592.
- EFE, Adem: "Sebilürreşad", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXVI, Ankara 2009, s. 251-253.
- HUYUGÜZEL, Ömer Faruk: "YALÇIN, Hüseyin Cahit", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XLIII, Ankara 2013, s. 300-301.
- KUR'AN-I KERİM MEALİ*, (Haz. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.
- KYZY, B. A: "Çarlık Rusya Döneminde Kırgızistan'daki Eğitim Kurumları ve Durumları", *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Dergisi*, S. 20-21, 2015, s. 289-314.
- MIKHAILOVA, N. N., MUKAMBAYEV, A. S., ARISTOVA, I. L., KULIKOVA, G., ULLAH, S., PILZ M., BINDI, D: "Central Asia Earthquake Catalogue from Ancient time to 2009", *Annals of Geophysics*, 58/1, 2015, pp. 1-9.
- PAKALIN, Mehmet Zeki: *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-II*, İstanbul 1983.
- TAŞAĞİL, Ahmet: "Isık Göl", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XIX, Ankara 1999, s. 135-137.
- TOSUN, Bekir: "Direklerarası", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. IX, Ankara 1994, s. 367-368.
- YÜCE, Nuri: "Akçura, Yusuf (1876-1935)", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. II, İstanbul 1989, s. 228-229.

Ek 1. *Sırat-ı Müstakim* dergisinde yer alan bu nüsha, depremzedelere gönderilmek üzere hazırlanan yardım listelerinden birisidir.

آسیای وسطی فلاکتزدکانی	
اعلاء رفتری	
بارہ	غروش
کیون هفته دن نغلیکون	۳۶۸
جمیتی برعائله نك ذکور وانات هر فردی طرفندن ویریلان	۱۵۳۹
قوالده دالایانلر ملتزی سلیمان سودی افندی	۱۴۲۵
ادرنه - قره آغاج : ایکنجی اردو پیاده کوچک ضابط	۲۷
مکتبی برنجی بلوک بوز باشیدی حسین بک	۱۰۸
سراط مستقیم مؤسسلرندن ابوالعلا بکدن	۱۰۸
» » » اشرف ادیب »	۱۰۸
ارفاق عسکریه . تمهدی و پلترینی علی بک زاده	۴۰
محمد بک .	
آفسراپده قانون اساسی اجزاخانه سی صاحبی سوریه	۲۰
اشرافندن نجیب بک .	
حیدر پاشا خسته خانه سنده امراض عصبیه متخصصی	۲۰
رشدی بک	
امراض ولادیه و اطفال متخصصی باندله لیزوتوس افندی .	۲۰
	۳۶۷۵
	۲۰

Ek 2: Depremzedeler için yazılan "İlk Yurd" isimli şiir.

— تورکستان زلزله و اعانه سی مناسبته —
بر او واده دوشونوبور ناصالی براختیار ،
هر بر خراب .. هرکان سس سانکه بافتوش فریادی ،
-مانی قورقونج ، بویوک برقارنال قانادی
قاباش هب هر طرفده قانی ، او زون سزراقلر .
ای فاردده شلر ! زلزله دن آلت اوست اولان ، بیقبیلان
بوبر بزم - بو اختیار - ایلك بوردیمز ، تورکستان ،
عئانلیق بوردن چیقدی ، بومقدس طوبراقدن
لابغی که بو آنالک ایسی اولسون یاص ، فغان ؟
(آمانو) ده ، (بدی صوده) ، قار او سنده آج ، چیبیلاق
ایکبلده بور سقط کنجیلر ، اختیارلر ، بیملر ،
بختسزلی - یازیق ، یازیق ! - بوقه . و لفلر بوغاجاق ،
بوتون بوزلر اوز قارده شدر ، امداد ایستر ، ایسترلر ،
هرشی دیبور : جنبه یاردم ! .. و برمه دبه آه صافین !
طول قادیسلر و کنج قیزلر دوشمانه نل آجاسین !

Ek 3: İshak Refet tarafından depremzedeler için yazılan "Türkistan" isimli şiir.

تورکستان
بر دول قادین یاوروسنی آلمش قاجار داغاره ،
بر سقط قیز « بام ! » دیبه ایگه بک - سورونور .
هپ بیقیلمش ، بیقیلمتمده ، اوزاقلردن کورونور
تورک اوجانی . آنا یوردی . بکزهه ایکن باشاره
بانک شیمدی ناسل اولمش ؟ . هپ اوجاقلر بر مزار ،
هپ نهویری بر خرابه . سواقاقلردن کیگامز ؛
هپ بارالی ، ازیباشار . داغلام کیقدر سچیمز ؟!
چنک آتشی عسکرلره بکزه دیسه بری وار ..
داغلاملری بولونسه ده بارالاش اینجندن .
یادول قلمش بر قادیندر . یا آنا سیز بر جوجی ؛
بر داغ کی اوغنی کیدوب کندی قالان دها جوق ؛
دین قارده می ؛ یاردم ایتمک سکا . بکا قریش ایکن
نه دورورسک ؟ . آج ، صوسنذر زوالایلر ؛ یواسنذر .
قار آلتنده ایگه بولر یاقاقلیمز . یاراسنر ؛ .
۱۳ . شباط سنه ۱۳۲۶
اسحق رأفت

Ek 4. Tepedelenizade Kamil tarafından Türkistan depremzedeleri için yazılan "Teavün" isimli şiir

« آسبای وسطی فلاکتیده لری ایبون »
تعاون
— اصحاب حمیته —
برصحنه که ، برآنده چوکن دود فلاکت
آلتنده بوغوف ... آه غربان کی وؤلم ...
برصحنه که ، شهبال سیهرنک سفالت
اوستنده کریمش ، ... شب هجران کی مظلم .

Devamı

برصحنه کریمده که ، کوسترمه ده بریر ،
بیگ لایه زولیده . هزاران سونوک آمال ..
بوزلرجه یانق سینه یی ، ماتمزه مادر .
بوزلرجه سولوق چهره لی ، بی والده اطفال .
§
برصحنه دلروز فجایع که — یاقیندن
کورمک دکلی — ایتمک بیله برلطظه تغیل .
انسانده براقاز - تقدر اولسه - تحمل
§
حالكچه بران یاردم ایت ای صاحب وجدان ؟
وجدانی اولانلر ایدر ابدال مسروت
هم نوعنه ، هم عرقنه ، هم دینه البت .
تیه دلنی زاده
کامل

Extended Abstract

According to Sirat-i Mustakim Magazine Russian Muslims in 1911 Turkestan Earthquake

The severe earthquake that occurred in and around Lake Issyk in Turkestan in early January 1911 was widely covered in the Sirat-i Müstakim magazine, which was founded in 1908 by Esref Edip and Ebu Ula Zeynelabidin. The magazine, which covered this disaster in many of its issues, played an important role in informing its readers and raising awareness by expressing the troubles of Muslims who suffered from the earthquake. This earthquake caused many destructions, especially the destruction of the structures in which people lived. This earthquake, which cost the lives of thousands of people, left the survivors in need of help. The fact that the earthquake occurred in the winter was also a disaster. Thousands of people whose consciousness and psychology were disturbed due to the continuation of aftershocks left their places, ignoring the winter season. Thousands of people disappeared due to these abandonments. The people who suffered the most from this earthquake, which had a wide impact area, were Muslims. Because there was a large Muslim population in the region. The damage was great in the cities of Yedisu Province (semireçe) and Evliya-Ata (Taraz), especially in the cities of Verni, Prezevalski and Tashkent. In particular, the disappearance of the city of Prezevalski and the emergence of a lake in its place revealed that the earthquake was quite severe. Under these circumstances, it was understood that earthquake victims should be helped. In this sense, both the Ottoman government and the Russian government did their best. The Russian tsar of the period II. Nikola himself contributed Money. At the same time, he ordered the collection of aid throughout Russia. A commission was set up to collect donations under the chairmanship of Nikola's wife Aleksandra Fyodorovna. Aid was tried to be collected all over Russia through this commission. The Ottoman sultan of the period V. Mehmed, also provided financial aid to the earthquake victims. At the same time, a commission was established under the presidency of Musa Kazım, the Ottoman sheikh al-Islam of the time, and thus aid was collected. Musa Kazım pointed out that it is a religious duty to help earthquake victims based on the verses of the Qur'an. It was decided to establish aid commissions in every province, sanjak and district of the Ottoman Empire. In this way, the collected aid would be sent to the commission in the Office of the sheikh al-Islam. Although necessary efforts were made by the state with such activities, it is seen that Ottoman Muslims, intellectuals and the press were criticized for being indifferent to the earthquake victims. Particularly, although some newspapers in Istanbul participated in the campaign to collect aid for the victims of the Messina earthquake that took place in Italy in 1908, the same newspapers indifference towards the Turkestan earthquake victims caused criticism. Again, Ottoman intellectual Tevfik Fikret's commemoration of the Balikesir earthquake in 1898 with his poem "Verin Zavallulara" and his in-

difference to the earthquake victims in Turkestan caused him to be criticized both by the *Sirat-i Mustakim* magazine and Yusuf Akçura. We also see that there is an effort that can be considered important despite all the criticisms of being indifferent to earthquake victims. In this sense, it is necessary to open a separate parenthesis for the aid activities of *Sirat-i Mustakim Magazine*. By announcing that it launched an aid campaign for the benefit of the Turkestan earthquake victims, the magazine was instrumental in the arrival of aid from many places. The names of the donors are also listed in the magazine. In these lists, it is seen that Ottoman officers serving in various places predominate. Apart from Ottoman officers, many different names, including Esref Edip and Ebu Ula Zeynelabidin, who were the founders of the magazine, appear on the aid lists in the magazine. The magazine did not only conduce to the arrival of aid through the aid book. At the same time, he tried to raise awareness against earthquake victims. In this sense, he also pioneered the creation of sensitivity by organizing a conference in Istanbul. In these conferences, many speakers, especially Yusuf Akçura, took the floor and emphasized the need to be sensitive to earthquake victims. At this conference, donations were also collected through auctions. A certain amount of donations was raised by putting up for auction a precious watch along with a child's hat. Apart from the aid activities of the *Sirat-i Mustakim* magazine together with the Ottoman and Russian governments, it is necessary to mention the aid activities of Muslims living in Russia. In the *Sirat-i Mustakim* magazine, it is stated that the Muslims of Russia are more helpful than before. It is stated that the Muslims of Russia, who did not show the necessary benevolence in the earthquake that took place in Turkestan in 1887, were more sensitive in this earthquake. Beyazidof, who was the ulama of the Muslims in Russia, pioneered the collection of aid from the Muslims of Russia. Apart from this, it should be noted that Alim Khan, the new ruler of Bukhara, also provided personal assistance. It is also noteworthy that Aleksandra Fyodorovna, who was impressed by this help, sent a telegram to Alim Khan and thanked him. Again, the poems written by various names in the sense of creating awareness and commemorating the earthquake victims are also noteworthy.